U nametanju pojma »socijalističke zajednice« tačno određenom broju država vidi se težnja da se socijalistički društveni sistem institucionalizira i ograniči te da mu se iznutra nametne kontrola iz jednog centra. Ali budućnost socijalizma u svijetu u današnjim uvjetima pogrešno je vezivati za sudbinu nekoliko država i za politiku nekoliko rukovodstava, ma koliko snažne te države bile.

vladimir đ.
degan

doktrina o kolektivnom suverenitetu socijalističkih zemalja

UVOD:

U historiji međunarodnih odnosa gotovo stalno, sve do naših dana prisutni su odnosi hegemonije jačih subjekata nad slabijim. Ranije, kada je pozitivno međunarodno pravo ne samo dopuštalo nego i predviđalo takve odnose, oni su se nazivali — vazalitetom, protektoratom i kolonijalizmom. Međutim, razvoj naše civilizacije, naročito nakon prvog svjetskog rata, doveo je do snažne afirmacije nekih demokratskih načela međunarodnih odnosa, koja su tokom svoje evolucije postala pravila općeg običajnog međunarodnog prava sa univerzalnom primjenom.

Povelja Ujedinjenih nacija afirmirala je i iskristalizirala šest takvih velikih načela: (I) načelo suverene jednakosti svih država; (II) dužnost izvršavanja u dobroj vjeri (**bona fide**) svih međunarodnih obaveza; (III) mirno rješavanje sporova; (IV) zabrana prijetnje ili upotrebe sile protiv teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti bilo koje države; (V) zabrana miješanja u unutrašnje poslove drugih država; te (VI) načelo jednakosti samoopredjeljenja svih naroda u svijetu. Sva su ta načela danas postala dio općeg međunarodnog prava i izravno obavezuju i štite sve države u svijetu, bez obzira da li su članice Ujedinjenih nacija ili ne.

Ipak, afirmacija svih ovih pravnih načela nije uspjela eliminirati neravnopravne odnose među državama. Ti odnosi u stvarnosti i dalje postoje, ali se za njih nastoje naći rafiniranije forme i objašnjenja. Istina je da smo svjedoci relativno brzog procesa dekolonizacije, koji se temelji na navedenim načelima međunarodnog prava, naročito onome o samoopredjeljenju naroda. Od ukupno oko šesdeset suverenih država, koliko ih je bilo neposredno pred drugi svjetski rat, danas međunarodna zajednica broji gotovo 140 punopravnih i suverenih svojih članova, i taj se broj dakle više nego udvostručio.

Ali klasični kolonijalizam ustupio je mjesto neokolonijalizmu. Novooslobođene zemlje nisu se riješile svih odnosa zavisnosti. I danas njihova ekonomska, politička, a često i vojna ovisnost o nekoj od velikih sila iz Evrope ili Amerike, prijeti da ugrozi njihovu stvarnu nezavisnost.

POLITIKA INTERESNIH SFERA

Jedan drugi moderni vid ovisnosti slabijih država u odnosu na jače, jeste politika interesnih sfera dviju supersila. Mada je ta politika u oštroj suprotnosti sa izloženim načelima iz Povelje Ujedinjenih nacija i nespojiva s njima, nalaze se argumenti da se ti odnosi opravdaju i pri tome se prizivaju ideali uzajamne solidarnosti, slobode, viših ciljeva i dr.

Organizacija američkih država, na zasjedanju svoga konsultativnog organa u Punta del Este u januaru 1962, zaključila je sljedeće: »Prihvatanje marksizma-lenjinizma od strane bilo koje članice OAD u suprotnosti je sa međuameričkim sistemom i... razbija jedinstvo i solidarnost hemisfere.« U vezi s time, na tome zasjedanju bilo je konkretno »ustanovljeno«, da pošto se »Vlada Kube službeno identificirala kao marksističko-lenjinistička vlada, to je u suprotnosti sa načelima i ciljevima međuameričkog sistema«. Vidi se da je time kubanskom narodu zanijekano pravo na samoopredjeljenje, no ova je osnova služila i za nešto mnogo više, za opravdanje nasilnog obaranja kubanskog režima putem oružane intervencije spolja. Pošto je već učinjeni pokušaj invazije u Svinjskom zalivu u aprilu prethodne godine propao, poduzete su nakon toga sastanka druge mjere, koje su dovele do instaliranja sovjetskih raketa na Kubi, a zatim do američke blokade u oktobru 1962. godine. Svijet se nikad nije našao bliže općem termonuklearnom sukobu i samouništenju, usljed nepoštivanja prava jednog malog naroda da izabere onu formu vladavine pod kojom želi da živi.

I nakon izvršene oružane intervencije američkih marinaca u Dominikanskoj Republici u aprilu 1965, u cilju sprečavanja dolaska na vlast ranije zakonito i demokratski izabranog predsjednika Juana Boscha, pravni

savjetnik američke Vlade objasnio je ovaj korak svoje zemlje na sljedeći način: »Da bi učešće u međuameričkom sistemu imalo smisla, treba uzeti u obzir realnost modernog doba, da pokušaj neke konspirativne grupe **inspirisan izvana** (naš kurziv, op. pisca), da nasilnim putem preuzme vlast, može predstavljati napad na nezavisnost i integritet te države.«[1] Dakle, pokušaj da se ukloni pukovnička vojna hunta koja je ranije nasilno uzurpirala vlast i da se na položaj dovede legalno i demokratski izabran predsjednik, ovdje je okvalificiran kao »nasilan pokušaj preuzimanja vlasti inspiriran izvana«. A u obranu »nezavisnosti i integriteta« te male države, 35.000 američkih marinaca i trupa nekih drugih zemalja Organizacije američkih država, iskrcalo se i okupiralo je tu zemlju.

Doslovno do iste situacije je došlo u Čehoslovačkoj u augustu 1968. Reforme društvenog i političkog sistema, koje je poduzeo novoizabrani Centralni komitet sa Aleksandrom Dubčekom na čelu, i koje su imale snažnu podršku gotovo svih Čeha i Slovaka, negdje izvan te zemlje okvalificirane su kao »tiha revolucija inspirirana od imperijalista izvana«. Malobrojne konzervativne snage, koje je vrijeme pregazilo, proglašene su »zdravim snagama«. I na poziv tih još do danas neidentificiranih »zdravih snaga« došlo je do oružane intervencije pet zemalja Varšavskog sporazuma u toj zemlji, do hapšenja i rastjerivanja njene Vlade i Centralnog komiteta, i to sve u ime »očuvanja nezavisnosti i socijalističkog društvenog uređenja« u Čehoslovačkoj. I u ovom slučaju izvršena je povreda prava tih dvaju naroda da izgrađuju onakvo socijalističko društvo kakvo njima najbolje odgovara.

DOKTRINA

Nakon te invazije na Čehoslovačku razvila se doktrina koja je predmet naših izlaganja. Tu doktrinu najprije je veoma općim riječima izložio prvi sekretar KPSS Leonid Brežnjev na V kongresu Poljske ujedinjene radničke partije, u novembru 1968, i to na sljedeći način:

> »Dobro je poznato da je Sovjetski Savez mnogo učinio za stvarno jačanje suverenosti i samostalnosti socijalističkih zemalja. KPSS uvijek se zalagala za to da bi svaka socijalistička zemlja određivala konkretne forme svoga razvitka u socijalizam, vodeći računa o specifičnostima svojih nacionalnih uvjeta. Ali, sigurno je drugovi da postoje i opće zakonomjernosti socijalističke izgradnje, od kojih bi odstupanje moglo dovesti do odstupanja od socijalizma kao takvog. I kada unutrašnje i vanjske snage, neprijateljske socijalizmu,

[1] Citirano prema članku — Thomas M. Franck: »Who Killed Article 2 (4)? **American Journal of International Law 1970,** No. 5, p. 834.

pokušavaju skrenuti pravac razvoja neke socijalističke zemlje, ka restauraciji kapitalizma, kada dođe do prijetnje socijalizmu u toj zemlji, do prijetnje sigurnosti socijalističke zajednice u cjelini, to nije samo problem naroda te zemlje nego i zajednički problem, briga svih socijalističkih zemalja.

Razumljivo je da je takva akcija, poput vojne pomoći bratskoj zemlji radi sprečavanja prijetnje socijalističkoj izgradnji, izvanredno nužna mjera; ona može biti izazvana jedino otvorenim djelovanjem neprijatelja socijalizma iznutra i izvana, djelovanjem koje ugrožava opće interese socijalističkog lagera.«[2]

Iz navedenog proizlazi da se narodu svake socijalističke zemlje po toj doktrini daju neke uslovljene slobode u određivanju konkretnih formi socijalističkog razvitka, vodeći računa o specifičnostima i nacionalnim uvjetima. Ali te slobode su uvijek ograničene i uslovljene tzv. »općim zakonomjernostima socijalističke izgradnje«, koje taj narod ne utvrđuje sâm za sebe, nego ih za njega neko određuje izvana, a koji sebi daje pravo čak i na oružanu intervenciju kada smatra da te navodne opće zakonomjernosti nisu bile poštivane.

Veoma je dalekosežno da Leonid Brežnjev od te svoje teorije nije odstupio sve do danas. U svome referatu na 24. kongresu KPSS od 30. marta 1971, ni na jednom mjestu on nije afirmirao nezavisnost i samostalnost radničkih i komunističkih pokreta u drugim zemljama, nego je ponovo pošao od toga da postoje »opće zakonomjernosti« u izgradnji socijalizma koje navodno utvrđuje čitava socijalistička zajednica, ali je priznao da se mora voditi računa i o specifičnim uvjetima u svakoj zemlji. I intervenciju u Čehoslovačkoj ponovo je opisao kao »bratsku pomoć čehoslovačkom narodu« protiv kontrarevolucije iznutra i izvana.

Po nosiocu te doktrine ona se u štampi počela nazivati »Brežnjevljevom doktrinom«, ili ponekad »doktrinom o ograničenom suverenitetu socijalističkih zemalja«. U sovjetskoj štampi su isticani prigovori da su to sve etiketiranja imperijalističke propagande jer navodno suverenitet socijalističkih zemalja nije ograničen, nego je čak još više učvršćen. Smatramo da je mnogo važnije utvrditi suštinu te doktrine, nego njen naziv. Stoga smo kao naslov ove naše rasprave uvjetno uzeli — »Doktrina o **kolektivnom** suverenitetu socijalističkih zemalja«, s time da međusobne odnose u vršenju toga »kolektivnog suvereniteta« precizno utvrdimo na temelju sovjetskih izvora.

U političkoj literaturi kao jedan od najznačajnijih tekstova S. Kovaljeva o toj doktrini uzima se članak pod naslovom »Suverenost i inter-

[2] Usp., **Pravda**, 13. IX 1968.

nacionalističke obaveze socijalističkih zemalja« sa potpisom S. Kovaljeva, objavljen u Pravdi od 26. septembra 1968. Ovdje bismo željeli izložiti najznačajnije izvode toga članka, s obzirom na naš glavni problem.

Na početku članka iznosi se prigovor svim argumentima protiv intervencije u Čehoslovačkoj, da se navodno zasnivaju na apstraktnom i »besklasnom« pristupu problemu suverenosti i prava naroda na samoopredjeljenje. Dalje se navodi da je sloboda naroda socijalističkih zemalja i njihovih komunističkih partija ograničena osnovnim interesima ostalih socijalističkih zemalja i čitavog klasnog radničkog pokreta. Svaka komunistička partija nije odgovorna jedino svome vlastitom narodu nego i svim socijalističkim zemljama i čitavom komunističkom pokretu. »Tko god to zaboravlja i ističe jedino nezavisnost svoje komunističke partije, postaje jednostran. On odstupa od svoje internacionalističke dužnosti.«

Jedna ili druga socijalistička država ne može biti slobodna u odnosu na zajedničke interese socijalističke zajednice. Suverenost bilo koje socijalističke zemlje ne može se suprotstavljati interesima socijalizma i svijeta revolucionarnog pokreta. Svaka komunistička partija slobodna je da primjenjuje temeljna načela marksizma-lenjinizma i socijalizma u vlastitoj zemlji, ali ona ne smije da odstupi od tih principa, naravno podrazumijevajući da ostaje komunistička partija.

Socijalističke države poštuju demokratske norme međunarodnog prava. Međutim, sa marksističkog stanovišta, pravne norme ne mogu se tumačiti usko, formalistički i izolirano od konteksta klasne borbe u modernom svijetu. Pravo i pravne norme podložne su zakonima klasne borbe, zakonima društvenog razvitka. Ti zakoni jasno su formulirani u marksističko-lenjinističkom učenju, u dokumentima zajednički usvojenim od komunističkih i radničkih partija. »Formalnopravno rasuđivanje ne smije zasjeniti klasni pristup problemu«, ističe se između ostalog u tome članku.

Mada se u tim tekstovima ističu interesi socijalističkog lagera i formalna ravnopravnost svih njegovih članova, u drugim člancima i izjavama ne krije se tko ima stvarnu prednost u tumačenju normi marksizma-lenjinizma i zajedničkih zaključaka komunističkih i radničkih partija. Prvi sekretar Poljske ujedinjene radničke partije Edvard Gierek na posljednjem, 24. kongresu KPSS u Moskvi nedvosmisleno je istakao da je KPSS uvijek igrala i da danas igra ključnu ulogu u jačanju jedinstva radničkog pokreta, i da toga pokreta nema bez solidarnosti s njom. »Odnos prema KPSS i zemlji sovjeta, najprovjereniji je kriterij odnosa prema jedinstvu radničkog pokreta i antiimperijalističkih sila.«[3] I u nekim sovjetskim člancima tvrdi se da su interesi svjetskog revolucionarnog

[3] Usp., **Pravda**, 1. IV 1971.

pokreta i interesi svjetskog socijalizma, ujedno i vrhunski interesi Sovjetskog Saveza, te da su stoga solidarnost sa sovjetskom državom, podrška njenoj politici u međunarodnoj areni bitan elemenat proleterskog internacionalizma[4]

Prema tome, ma što zaključili o suštini doktrine o kolektivnom suverenitetu socijalističkih zemalja, činjenica je da sve te zemlje nemaju nikakvih stalnih kolektivnih nadnacionalnih organa za donošenje odluka koje bi na temelju ravnopravnosti vezivale sve. Jedino se s vremena na vrijeme sazivaju zajednički sastanci šefova partija i vlada zemalja članica SEV-a i Varšavskog pakta, ili sastanci predstavnika svih radničkih i komunističkih partija za utvrđivanje zajedničke platforme, u čijem tumačenju i primjeni na konkretne slučajeve opet glavnu riječ vodi rukovodstvo samo jedne partije.

POKUŠAJI NAUČNOG OBRAZLOŽENJA OVE DOKTRINE

Iz navedenog proizlazi da čitavu ovu doktrinu nije uopće lako uskladiti sa postojećim međunarodnim pravom, i posebno sa načelima iz Povelje Ujedinjenih nacija, gdje se afirmiraju suverena jednakost, nemiješanje u unutrašnje poslove drugih država, samoopredjeljenje narodâ, zabrana prijetnje i upotreba sile, te mirno rješavanje svih sporova.

Jednako je ova doktrina neuskladiva i sa pet principa miroljubive koegzistencije, koji su dugo vremena bili osnova sovjetske vanjske politike, mada u odnosima sa zemljama različitog društvenog poretka. Ti principi afirmiraju sljedeće: (i) uzajamno poštivanje teritorijalnog integriteta i suverenosti; (ii) uzajamno uzdržavanje od agresije; (iii) nemiješanje u unutrašnje poslove; (iv) ravnopravnost i uzajamnu korist; te (v) miroljubivu koegzistenciju, kao princip aktivne suradnje.

No ova načela miroljubive koegzistencije neki sovjetski pisci još su davno prije 1968. odbacivali u pogledu odnosa između-socijalističkih zemalja, mada to nije bilo vidljivo i evidentno u svim sovjetskim djelima toga doba. Najotvoreniji je u tome pogledu bio V. M. Šuršalov, koji je u jednom članku još iz 1963. ustvrdio da načela miroljubive koegzistencije »kao specifična forma klasne borbe«, ne nalaze svoju primjenu u odnosima između socijalističkih zemalja, koji su navodno lišeni antagonističkih protivrječnosti klasne borbe.

Umjesto tih načela, Šuršalov je za osnovu odnosa među socijalističkim zemljama uzeo tzv. pravno načelo proleterskog internacionalizma, koje po njegovom tumačenju odražava nerazrušivo prijateljstvo tih zemalja,

[4] Usporedi, na primjer, A. Sovetov: »L'étape actuelle de la lutte entre le socialisme et l'impérialisme«, **La vie internationale 1968,** No. 11, Moscou, p. 10.

potpuni narodni karakter njihove vanjske politike, objedinjavanje na dobrovoljnim osnovama svih snaga u tim zemljama za izgradnju socijalizma i komunizma, rukovodeću ulogu radničkih i komunističkih partija, te — »istinsku ravnopravnost, pri kojoj nijedna država velike socijalističke zajednice nema i ne može imati posebnih prava i privilegija.«

Pored toga načela, Šuršalov ističe i načela državne suverenosti, teritorijalnog integriteta i neprikosnovenosti, ravnopravnosti, samoopredjeljenja naroda, nemiješanja i druge principe iz Povelje Ujedinjenih nacija, ali je izričito ustvrdio da ih socijalističke države »u procesu njihove primjene ispunjavaju novim sadržajem«.[5] Pošto ni on nije istakao u čemu se sastoji novi sadržaj tih načela, to je opet ostalo najjačoj partiji da taj sadržaj tumači svaki put na način koji smatra potrebnim.

Nakon proklamacije doktrine o kolektivnom suverenitetu krajem 1968, Šuršalovu se pružila prilika da razradi tu svoju osnovu, i on se među prvima istakao na tome poslu. U jednom radu, objavljenom u 1969, on je ustvrdio da se među socijalističkim zemljama ustanovio novi tip međunarodnih odnosa, koji je rezultat dubokih revolucionarnih historijskih promjena, a koji čini navodno objektivnu osnovu za nova međunarodna pravna pravila. Evo u čemu se sastoji ta osnova i te revolucionarne promjene:

> »1. Nastala je čitava grupa socijalističkih država homogenog društvenog karaktera. Vlast u tim zemljama u rukama je naroda, koga predvodi radnička klasa i prvi puta u ljudskoj historiji vanjska politika i međunarodni odnosi postali su predmet odlučivanja sâmog radnog naroda.
>
> 2. Sistem privatnog kapitalističkog vlasništva zamijenjen je sistemom društvenog vlasništva nad sredstvima za proizvodnju. To ne samo da je okončalo eksploataciju čovjeka po čovjeku, nego je uklonilo i ekonomske uzroke međunarodnih sukoba, koji su svojstveni imperijalističkim državama koje teže za ekonomskom ekspanzijom, osvajanjem tržišta i sfere kapitalističkih ulaganja.
>
> 3. Mase u socijalističkim zemljama predvođene su komunističkim i radničkim partijama, naoružanim marksizmom-lenjinizmom, najrevolucionarnijom i najhumanističkijom ideologijom u svijetu. Ova jedinstvena ideologija stvara povoljne uvjete za međusobno razumijevanje i uspješno rješavanje životnih međunarodnih problema.

[5] Usp., V. M. Šuršalov: »Osnovnye principy otnošenij opščenarodnogo socialističeskogo gosudarstva s drugimi stranami«, **Sovetskoe gosudarstvo i pravo 1963,** pp. 27—30.

4. Narodi socijalističke zajednice nose u srcu zajedničke interese obrane revolucionarnih dostignuća i nacionalne nezavisnosti od imperijalističkih država. Najprirodnije je da ova zajednica interesa zahtijeva jedinstvo i složenu akciju u obrani mira i u borbi protiv imperijalizma i kolonijalizma.

5. Socijalističke države teže ka istom cilju — izgradnji komunističkog društva. Taj plemeniti cilj odražava potrebu za zajedničkim naporima i širokom uzajamnom pomoći u izgradnji komunizma i u borbi za međunarodni mir i sigurnost, pošto se taj cilj može ostvariti jedino ako vlada mir.«[6]

To je dakle »objektivna osnova«, zasnovana na citatima iz Programa KPSS, govorima Leonida Brežnjeva i zaključcima savjetovanja komunističkih i radničkih partija održanih u Moskvi, u koju prema tome niko ne smije posumnjati. Pisac ipak ima i realističniji pristup tome problemu i interesantno je gdje traži uzroke za to što se ti ideali ipak još nisu u potpunosti ostvarili u međunarodnim odnosima, a što je sasvim očito:

»Iskustvo pokazuje da je uspostavljanje i razvoj svjetskog socijalističkog sistema novog tipa međunarodnih odnosa dugačak i kompliciran proces koji je već postigao mnogo uspjeha, ali ipak ima još uvijek i mnogo teškoća koje treba nadići. One se javljaju usljed različitih stupnjeva razvitka socijalističkih zemalja, postojanja tradicionalnih nacionalnih predrasuda, nepovjerenja izvjesnih ostataka ranijih eksploatatorskih klasa, u nekim slučajevima kao izraz nacionalizma i velikodržavnog šovinizma, i napokon usljed pomanjkanja iskustva u organizaciji u razvoju novog tipa odnosa«.

Proizlazi da su neke od ovih teškoća, da bi se »objektivna osnova« odmah odrazila u stvarnosti, objektivne prirode, a neke su subjektivne prirode. Ipak, tko god posumnja u taj novi tip odnosa među socijalistčkim zemljama i njegovu »objektivnu osnovu«, po ovom kriteriju Šuršalova, on automatski sâm sebe kvalificira kao nacionalistu i velikodržavnog šovinistu ili kao pripadnika ostataka ranijih eksploatatorskih klasa. Sa tih pozicija on osuđuje kineske »ljevičare« zbog kleveta o navodnom miješanju Sovjetskog Saveza u unutrašnje poslove drugih socijalističkih zemalja, te »revizioniste«, vjerojatno jugoslavenske, zbog toga što insistiraju na tome da načela koegzistencije treba primijeniti i u odnosima među socijalističkim zemljama.[7]

[6] V. M. Shurshalov: »International Law in Relations among Socialist Countries«, **Contemporary International Law**, Collection of Articles, ed. Grigory Tunkin, Moscow 1969, pp. 95—60.
[7] **Ibid.**, pp. 61—62.

Pisac je nakon toga izložio nova načela međunarodnog prava za takve odnose među socijalističkim zemljama. Kao prvo, poput i svih pisaca nakon njega (Lisovski i Tunkin), on ističe tzv. pravno načelo proleterskog internacionalizma, sa karakteristikama koje je naveo još u 1963.

Interesantno je da na drugom mjestu V. M. Šuršalov ističe načelo tzv. permanentnog mira u socijalističkoj zajednici, koje je po njegovom mišljenju rezultat objektivnog faktora odsustva antagonističkih klasnih suprotnosti u toj zajednici. S obzirom na to, on izričito ističe da se načelo neagresije (tj. zabrane agresije) više ne može primjenjivati u odnosima među socijalističkim državama, pošto one idu daleko ispred njega i primjenjuju načelo proleterskog internacionalizma.[8]

Na temelju te »objektivne osnove«, nisu ništa bolje prošla ni druga načela afirmirana u Povelji Ujedinjenih nacija. I Šuršalov i Tunkin, u djelima nakon 1968, izričito ističu da se na odnose među socijalističkim zemljama ne primjenjuju čak ni sva napredna opća demokratska načela toga prava, poput načela o zabrani agresije koje smo već naveli, te načela miroljubive koegzistencije. Primjenjuju se načela suverenosti država, jednakosti i nemiješanja u unutrašnje poslove, ali su i ona u novim odnosima dobila novu primjenu, i samo po imenu odgovaraju odgovarajućim načelima općeg međunarodnog prava.[9]

Posebno, u pogledu načela državne suverenosti socijalističkih zemalja, Šuršalov ističe da je njegov novi sadržaj demokracija. I pošto je to načelo povezano sa načelom proleterskog internacionalizma, ono se očituje, kako u interesima socijalističke zajednice kao cjeline, tako i u nacionalnim interesima svake socijalističke države posebno. Prema tome, ekskluzivnost i nacionalizam strani su demokratskoj suverenosti socijalističkih zemalja, zaključuje ovaj ugledni sovjetski pisac.[10]

Još ugledniji sovjetski profesor Grigory Tunkin, pokušao je objasniti odnos tih novih načela prema prisilnim normama općeg međunarodnog prava **(jus cogens)**, o čemu ćemo se kasnije detaljnije pozabaviti. Među novim načelima on ističe i načelo traženja i pružanja »bratske pomoći« od drugih socijalističkih zemalja. Pri tome je istakao da je Sovjetski Savez kao »najstarija« socijalistička zemlja uvijek ispunjavao tu svoju internacionalističku obavezu: 1956. prema madžarskom narodu, 1968. prema čehoslovačkom narodu, te da također pruža pomoć vijetnamskom narodu u njegovoj borbi protiv agresije Sjedinjenih Država. Nije objasnio zbog čega se pomoć čehoslovačkom i vijetnamskom narodu toliko razlikuje, i zašto Sovjetski Savez nije u Vijetnam uputio makar onolike oružane snage i ratni potencijal kao u Čehoslovačku, s obzirom da su

[8] **Ibid.**, pp. 66—68.
[9] **Ibid.**, p. 70. G. I. Tunkin: **Teorija meždunarodnogo prava**, Moskva 1970, p. 505.
[10] V. M. Shurshalov, **op. cit.**, p. 72.

tamo izravno angažirane trupe Sjedinjenih Država i njenih saveznika, što u Čehoslovačkoj nije bio slučaj.[11]

Tunkin se na kraju osvrće i na stav, očito jugoslavenski, mada ga kao takvog izričito ne navodi, po kome se načela općeg međunarodnog prava imaju jednako primjenjivati na odnose među socijalističkim, kao i svim drugim državama:

> »Tvrditi da se odnosi među socijalističkim zemljama moraju regulirati isključivo principima općeg međunarodnog prava — znači odricati klasni karakter odnosa među socijalističkim zemljama, te srozavati se na principe bespartijnosti i u blato buržoaskog normativizma.«[12]

KRITIKA

Izlažući se opasnosti od optužaba, unaprijed izrečenih, o srozavanju u blato bespartijnosti, buržoaskog normativizma, nacionalizma i šovinizma, mi bismo se ipak usudili da posumnjamo u tu tzv. »objektivnu osnovu novih socijalističkih međunarodnih odnosa«. Smatramo da bi se dokazalo postojanje takve osnove, nije dovoljno navoditi citate Programa KPSS, govora rukovodilaca i zaključke sastanaka radničkih i komunističkih partija.

Da takva »objektivna osnova«, kako ju je najpreciznije izložio Šuršalov, zaista i postoji, sigurno je da njeno neposredno djelovanje na međunarodnu stvarnost ne bi mogli zapriječiti takvi subjektivni elementi, koje priznaje Šuršalov, kao što su tradicionalne nacionalne predrasude, nepovjerenje ostataka eksploatatorskih klasa, nacionalizam i šovinizam, i to više od pedeset godina nakon oktobarske revolucije i više od dvadeset godina nakon što su u svim zemljama Istočne Evrope likvidirani kapitalistički društveni odnosi.

A kad bi tako opisana »objektivna osnova«, pod uvjetom da postoji, zaista i djelovala na odnose među socijalističkim zemljama, među njima objektivno ne bi moglo ni doći do sukoba, poput onoga sa Jugoslavijom još 1948, a kasnije sa Albanijom i Kinom. Još manje bi bila potrebna »bratska pomoć« u vidu oružane intervencije u Mađarskoj 1956. i Čehoslovačkoj 1968, niti bi moglo doći do oružanih incidenata na kinesko-sovjetskoj granici u 1969. godini. Takvi sukobi bili bi naprosto nemogući.

---

[11] Usp., G. I. Tunkin: **op. cit.**, pp. 492—493. S obzirom da iz toga proizilazi da Sovjetski Savez ima toliko široko diskreciono pravo u vrsti i veličini davanja pomoći u svakom konkretnom slučaju, opravdano se postavlja pitanje da li se uopće ovdje može govoriti o konkretnoj pravnoj obavezi.

[12] **Ibid.**, p. 506.

Prema tome, sve pretenzije o »objektivnoj osnovi« i sve što iz njih proizlazi, ne može se drugačije okvalificirati nego od onoga što su Marx i Lenjin nazivali ideološkim fikcijama. A zadatak marksističke nauke jeste da razotkriva takve fikcije, a ne da ih širi i nameće.

Istina je da se današnji sovjetski autori pozivaju na neka načela koja su isticana neposredno nakon oktobarske revolucije. Ali u kontekstu onoga vremena i onih zbivanja ta su načela značila nešto sasvim drugo nego danas. I načelo samoopredjeljenja naroda sve do prava na otcjepljenje, te načelo javnosti diplomacije, sa svojom sadržinom u doba Lenjina samo su po imenu odgovarala istim tim načelima kakva danas ističu sovjetski pisci.

U to vrijeme, kad je Lenjin još bio na čelu sovjetske države, još prije obrazovanja Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika, postojalo je više država sa sovjetskom vlašću, među kojima se razvijala praksa novih međunarodnih odnosa. Pored kratkotrajnih sovjetskih republika u Bavarskoj i Mađarskoj, kao posebne sovjetske države postojale su Ruska Federacija, Ukrajina, Bjelorusija, Kavkaska Federacija, Tanu Tuva i Mongolija. No tada se očekivalo da će se socijalistička revolucija tek proširiti na najrazvijenije zemlje u Evropi i Americi, gdje je industrijski proletarijat bio najbrojniji i najbolje organiziran. Očekivalo se da će kapitalizam kao društveni i ekonomski sistem za kratko vrijeme biti likvidiran u čitavom svijetu i da će potom otpočeti proces odumiranja države i prava. Sovjetske republike onoga vremena veoma su se mnogo razlikovale od država u klasičnom smislu riječi. One su u prvom redu bile nukleus proširenja revolucije u drugim zemljama, na temelju borbe svoga vlastitog proletarijata.

Politika »socijalizma u jednoj zemlji«, koju je Staljin afirmirao u 1924, značila je gubljenje vjere u neposrednost toga revolucionarnog procesa. Ona je značila konsolidaciju Sovjetskog Saveza kao snažne centralističke države sa snažnom vojskom i moćnom policijom, koji su trebalo da odole kapitalističkom zaokruženju, i sa mnogim deformacijama koje su kasnije otkrivene na XX kongresu KPSS. Ta politika značila je ujedno i likvidaciju svakog procesa odumiranja države i prava. Sovjetski Savez se ubrzo izgradio kao svjetska velesila koja je kao partner ostalim velikim silama uzimala učešća u rješavanju svjetskih prob'ema. Sve je to, međutim, značilo i kraj procesa integracije sa onim zemljama u kojima naknadno socijalizam dođe na vlast.[13]

I, zaista, kad je nakon drugog svjetskog rata socijalizam kao društveni sistem putem vlastitih revolucija pobijedio u Jugoslaviji, Albaniji, Kini,

[13] Istina je da su do stupanja u drugi svjetski rat u Sovjetski Savez bile uključene kao nove sovjetske socijalističke republike — Estonija, Litva, Letonija, Karelofinska i Moldavija, a Besarabija je prisajedinjena Ukrajini. Ali sve su te zemlje osim Moldavije ipak bile u sastavu Rusije još prije revolucije.

a kroz kratko vrijeme i u Vijetnamu, ili putem oslobođenja od strane Crvene armije i u zemljama Istočne Evrope, sve su se te zemlje konsolidirale kao nezavisne i suverene države, na isti način kao i Sovjetski Savez u drugoj polovici dvadesetih godina. Većina njih, poput Sovjetskog Saveza, ušle su u Ujedinjene nacije i stekle su sva prava i preuzele sve dužnosti propisane Poveljom.

Stoga se danas ne može tvrditi da najprogresivnija načela međunarodnog prava, rezultat dugotrajne evolucije međunarodnih odnosa, poput načela suverene jednakosti, prava na samoopredjeljenje, zabrane agresije i zabrane miješanja u unutrašnje poslove, te načela aktivne i miroljubive koegzistencije, da sva ta načela nemaju svoju primjenu u određenim zemljama samo zato što je u njima socijalizam postao vladajući društveni sistem. Zbog toga te zemlje i ti narodi ne mogu nikako imati manje prava i biti manje zaštićene od svih drugih država i naroda u svijetu.

U nametanju toga pojma »socijalističke zajednice« tačno određenom broju država, vidi se težnja da se socijalistički društveni sistem institucionalizira i ograniči, te da mu se iznutra nametne kontrola iz jednog centra. Ali budućnost socijalizma u svijetu u današnjim uvjetima pogrešno je vezivati za sudbinu nekoliko država i za politiku nekoliko rukovodstava, ma koliko snažne te države bile. Znamo kakve su se sve promjene odigrale u Sovjetskom Savezu nakon smrti Lenjina, kakvi su usponi i padovi te politike bili u doba Staljina i Hruščova, što nam sve otkrivaju i sovjetski dokumenti sa XX kongresa KPSS i nakon što je smijenjen Hruščov. Naprosto je samoubilački sve te promjene nametati i svim drugim radničkim i revolucionarnim pokretima u svijetu.

Ako bismo socijalizam vezivali za sudbinu i politiku samo nekoliko zemalja, onda bi on doživio sudbinu velikih svjetskih imperija i religija. Imao bi svoj uspon, svoju stagnaciju i svoj pad. Ali socijalizam to danas nije. On je svjetski proces koji se i dalje stalno i veoma dinamično razvija u najrazličitijim formama svuda u svijetu, zavisno od društvenih i ekonomskih uvjeta i historijske tradicije svake sredine. On poprima druge forme u Africi nego u Aziji, Latinskoj Americi ili Evropi, a i u svakoj zemlji istog kontinenta on može imati veoma različite forme i zbog toga se ne treba brinuti.

Stoga svako nametanje na silu navodnih »općih zakonomjernosti« bilo kome narodu u svijetu, na uštrb njegove nezavisnosti, slobode i samoopredjeljenja, čini veoma lošu uslugu socijalizmu kao svjetskom procesu. Svaki narod i svaka država, uključujući i socijalističke države, na jednak način imaju pravo da se pozivaju na načela općeg međunarodnog prava i da traže poštivanje tih načela u istom sadržaju i sa istim domašajem,

kao i u odnosu na sve druge države. U tome pogledu niko nema pravo da im ta prava i te slobode uskraćuje.

Ukoliko postoje uvjeti za razvoj regionalnog međunarodnog prava u određenom području, to pravo mora samo da još više afirmira i osigurava domašaj općih načela, a nikako da ih ograničava ili uskraćuje. Jedino su to uvjeti za daljnji razvoj socijalističkih i progresivnih promjena u pojedinim zemljama i za daljnji razvoj socijalizma kao svjetskog procesa.

DOKTRINA O KOLEKTIVNOM SUVERENITETU I UGOVORNE OBAVEZE DRŽAVA

Na temelju navedenih izlaganja i zaključaka željeli bismo da se kritički osvrnemo na neke pravne argumente onih sovjetskih pisaca koji su se požurili da doktrinu o kolektivnom suverenitetu i navodno pravno pravilo proleterskog internacionalizma asimiliraju u svoje sisteme, ne vodeći računa o pravnim obavezama sovjetske države, slobodno ugovorenim.

U prvom redu to se odnosi na Povelju Ujedinjenih nacija u čijem je sastavljanju Sovjetska vlada bila jedna od nosilaca, i čiji je ona bila jedna od država osnivača.

Član 2. Povelje izričito ističe da načela u njemu navedena izravno obavezuju, pored same Organizacije, također i svaku državu članicu. A u tome članu afirmirana su načela, na koja smo već ukazali: (1) o suverenoj jednakosti svih država; (2) o izvršavanju u dobroj vjeri **(bona fide)** svih obaveza preuzetih u skladu s tom Poveljom (uključujući i ove iz člana 2); (3) o mirnom rješavanju sporova; (4) o zabrani prijetnje ili upotrebe sile protiv političke nezavisnosti ili teritorijalnog integriteta svih država (naravno i onih socijalističkih); (5) o zabrani miješanja u unutrašnje poslove drugih država (bez obzira na njihovo društveno uređenje). Napokon iz nekih drugih propisa Povelje (član 1. stav 2; član 55; i posredno član 76), proizlazi i pravna obaveza poštivanja načela samoopredjeljenja svih naroda u svijetu, koja je prvi puta istaknuta u Dekretu o miru Sovjetske vlade od 8. novembra 1917.

Sovjetski Savez do danas nije otkazao Povelju, i sva ova načela izravno obavezuju Sovjetsku vladu na temelju ugovornog prava.

Sovjetski pisci, Šuršalov, Lisovski[14] i Tunkin, kada su obrazlagali navodno pravno načelo proleterskog internacionalizma, implicitno su priznali da ono nije u skladu s navedenim načelima iz Povelje, uzetim u cjelini, makar u onoj sadržini u kojoj njihova država zahtijeva od kapitalističkih zemalja njihovu primjenu, i kako Sovjetska vlada pretendira da ih sâma poštiva u odnosu na zemlje sa različitim društvenim sistemima.

[14] Usp., V. I. Lisskovskij: **Meždunarodnoe pravo**, Moskva 1970, pp. 48—55.

A član 103. Povelje, koji također neposredno obavezuje Sovjetski Savez, navodi sljedeće:

> »U slučaju sukoba između obaveza članova Ujedinjenih nacija po ovoj Povelji i njihovih obaveza po nekom drugom međunarodnom sporazumu, prevagu će imati njihove obaveze po ovoj Povelji.«

Naš zaključak iz toga proizilazi da sovjetski pravni pisci čine lošu uslugu svojoj zemlji, svojoj Vladi, svome narodu i svojoj Partiji, kada sâmi razvijaju teorije koje su u oštroj suprotnosti sa međunarodnim obavezama svoje vlastite zemlje.

DOKTRINA O KOLEKTIVNOM SUVERENITETU I OPĆE OBIČAJNO MEĐUNARODNO PRAVO

Međutim, kako smo ranije istakli, sva načela navedena u Povelji rezultat su dugotrajne evolucije. Većina od tih načela bila su već u momentu zaključenja Povelje, kao pravila općeg običajnog međunarodnog prava obavezna za sve države u svijetu, dok su načela o zabrani prijetnje i upotrebe sile i o pravu naroda na samoopredjeljenja putem Povelje i kroz kasniju praksu naknadno stekla to svojstvo.

Međunarodni običaj je socijalni proces, čiji nastanak, izmjene i prestanak izmiču krutom reguliranju. Međunarodno pravo postavlja samo dva veoma općenita kriterija da bi ustanovilo da je neki običajni socijalni proces izrastao u obavezno pravno pravilo. Prema članu 38. stav 1. tačka b) Statuta Međunarodnog suda traži se da postoji stalna, kontinuirana i jednoobrazna o p ć a praksa, dakle praksa pretežnog broja članova međunarodne zajednice, te da tu praksu prati svijest o pravnoj obavezi **(opinio juris).**

U nauci i u praksi općenito se pokazalo da odstupanje od postojećeg običajnog pravnog pravila većeg i znatnijeg broja država, dakle nova g e n e r a l i z i r a n a praksa koju prati svijest o novoj pravnoj obavezi, može dovesti do njegovog ukidanja, djelimične izmjene ili zamjene novim i suprotnim općim pravnim pravilom. Ali tu nekih čvrstih i univerzalno primjenljivih kriterija nema. Linija koju razdvaja kršenje postojećeg običajnog prava, koje povlači odgovornost prekršioca, paralelnu sa odgovornošću za kršenje ugovorne obaveze, od nove suprotne prakse većine država koja stvara novo pravo, veoma je tanka i ponekad nesigurna.

Ipak, usprkos toj relativnosti i općenitoj fluidnosti općeg običajnog međunarodnog prava, čini nam se da možemo izreći nekoliko ocjena u pogledu suvremenih odstupanja od općih običajnih pravnih pravila zabilježenih u Povelji, s obzirom na doktrinu o američkoj hemisferi

koju smo izložili na početku naše rasprave, te s obzirom na doktrinu o kolektivnom suverenitetu socijalističkih zemalja, posebno na domašaj navodnog pravnog načela proleterskog internacionalizma. Pitanje je da li je usljed tih doktrina došlo do nekih izmjena u postojećem običajnom pravu, koje bi opravdavale stav u pogledu suverenosti američkih država, te socijalističkih zemalja, onako kako su to isticali autori.

Pri tome, međutim, valja imati u vidu i pravni domašaj prisilnih pravnih pravila tzv. **jus cogens.** Bečka konvencija o pravu ugovora iz 1969, u čijoj je izradi uzela učešća i Sovjetska vlada, izričito je priznala postojanje toga **jus cogens**, a član 53. te Konvencije dao je i pravnu kvalifikaciju tih normi, koja u stvari predstavlja kodifikaciju već postojećeg međunarodnog prava. Ta odredba glasi:

> »Ništav je svaki ugovor koji je u vrijeme zaključenja u suprotnosti s nekom prinudnom normom općeg međunarodnog prava. Za svrhe ove Konvencije prinudna norma općeg međunarodnog prava je norma prihvaćena i priznata od strane cjelokupne zajednice država kao norma od koje nije dozvoljeno odstupanje i koja može biti izmijenjena samo jednom novom normom općeg međunarodnog prava koja ima isto svojstvo.«

U nauci su mišljenja veoma razdvojena o tome koje norme općeg međunarodnog prava imaju upravo to svojstvo. Međutim, mišljenje gotovo svih pisaca, uključujući i sovjetske,[15] jeste da to svojstvo nesumnjivo ima načelo zabrane prijetnje i upotrebe sile protiv teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti ma koje države, a koje u sebi sadrži, mada se na njega ne ograničava, i načelo zabrane agresije.

U međunarodnoj praksi posebno se izdvaja domašaj odstupanja upravo ovog općeg običajnog načela. Istina je da poštivanje samo toga načela ne mora da znači ujedno i poštivanje svih drugih, zabilježenih u Povelji. Ali kršenje zabrane prijetnje i upotrebe silom praktično u svakom konkretnom slučaju povlači za sobom kršenje zabrane miješanja u unutrašnje poslove države žrtve toga kršenja, kršenje njene suverene jednakosti, prava njenog naroda na samoopredjeljenje, te kršenje načela mirnog rješavanja sporova. Na kraju svako takvo kršenje predstavlja ujedno i kršenje načela **bona fide** izvršenja ugovorom preuzetih obaveza koje njegovo poštivanje izričito nalažu, a to je u pogledu država članica Ujedinjenih nacija u prvom redu član 2. tačka 4. Povelje.

[15] Grigory Tunkin zastupao je u Komisiji za međunarodno pravo Ujedinjenih nacija stanovište o postojanju **jus cogens** u interesu čitave međunarodne zajednice. Usp. **International Law Commission Yearbook 1963,** p. 69. Posebno je isticao da to svojstvo ima načelo zabrane prijetnje i upotrebe sile. Usp., **Teorija meždunarodnogo prava,** Moskva 1970, p. 181. To gledište zastupaju i drugi sovjetski autori, među kojima na primjer — R. L. Bobrov: **Osnovnye problemy teorii meždunarodnogo prava,** Moskva 1968, pp. 216—233.

Već smo uočili da je Šuršalov ustvrdio da se načelo neagresije više ne primjenjuje na odnose među socijalističkim zemljama, navodno zbog toga što je ono zamijenjeno novim i višim načelom proleterskog internacionalizma.

Tunkin je zasada jedini sovjetski pisac koji je pokušao taj isti stav dovesti u sklad sa pojmom **jus cogens.** Pri tome on nesumnjivo prihvata stanovište o postojanju te vrste općih načela međunarodnog prava i jedan je od glavnih pobornika u svjetskoj nauci stava da upravo načelo zabrane prijetnje i upotrebe sile ima svojstvo **jus cogens.**

Međutim, Tunkin pri tome ukazuje da države navodno mogu stvarati načela i norme koje obavezuju ograničen broj država, ukoliko takva načela i norme ne protivrječe pomenutim imperativnim načelima, posebno ako ona idu dalje od tih principa općeg međunarodnog prava u podupiranju prijateljskih odnosa i osiguranju mira.

Pri tome Tunkin upravo ističe načela socijalističkog internacionalizma kao primjer takvih načela i tvrdi da ona čine norme višeg tipa — socijalističkog međunarodnog prava. Dalje, on zaključuje da su i načelo neagresije, te sva načela miroljubive koegzistencije, navodno zamijenjena dubljim načelom socijalističkog internacionalizma, koje je navodno višeg tipa.[16]

Ovdje, međutim, valja ponovo podvući da je navedeni član 53. Bečke konvencije eksplicitan u tome što navodi da od imperativne norme općeg međunarodnog prava — »nije dozvoljeno odstupanje«. Prema tome, pojam imperativnih normi općeg međunarodnog prava mogao bi se uskladiti sa koncepcijom novih normi socijalističkog međunarodnog prava, a u konkretnom slučaju posebno sa načelom zabrane prijetnje i upotrebe sile, jedino ako ta nova socijalistička načela sadržavaju sva ova imperativna načela kao o b a v e z a n m i n i m u m, u čijoj se primjeni i osiguranju eventualno ide još i dalje nego u općem međunarodnom pravu.

To nam ni Tunkin ni Šuršalov nisu uspjeli dokazati. Iz njihovih objašnjenja proizlazi da je načelo neagresije z a m i j e n j e n o, navodnim višim pravnim načelom proleterskog internacionalizma, a ne da je ono u njemu sadržano kao nužan minimum. Izričito se još i tvrdi, kako smo vidjeli, da su i sva druga načela općeg međunarodnog prava, bilo imperativnog ili dispozitivnog karaktera, koja su tu preuzeta, u odnosima među socijalističkim državama dobila drugačiji sadržaj u odnosu na njihov sadržaj koji i dalje imaju u odnosima između država sa različitim društvenim sistemima. A ako se radi o različitom sadržaju, onda je u pitanju druga norma. Prema tome čitava ova koncepcija novog

[16] Usp., Tunkin, **op. cit.**, pp. 503—505.

socijalističkog međunarodnog prava, kako su nam je izložili Šuršalov, Lisovski i Tunkin, u suprotnosti je sa imperativnim normama općeg međunarodnog prava, a posebno onom o zabrani prijetnje i upotrebe sile protiv teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti ma koje države. Navodi da načelo proleterskog internacionalizma može degradirati čak i imperativne norme općeg međunarodnog prava, nisu pravno relevantni, jer smo se već uvjerili da i ona tzv. »objektivna osnova« iz koje bi to načelo trebalo da proizađe, naprosto ne odgovara stvarnim odnosima među socijalističkim zemljama.

Međutim, ako ovu doktrinu uzmemo sa svim njenim stvarnim implikacijama, možemo postaviti drugo pitanje. Da li je ta doktrina, zajedno sa doktrinom o američkoj hemisferi koja ima sličan domašaj, uspjela u stvarnosti dovesti do stvaranja nove norme općeg međunarodnog prava imperativnog karaktera **(jus cogens)**, koja bi na temelju uvjeta iz člana 53. Bečke konvencije ukinula ili makar djelimično izmijenila postojeću opću imperativnu normu o zabrani prijetnje i upotrebe sile.

Nama se čini da makar zasada te dvije doktrine i praksa dviju supersila, svaka u svojoj interesnoj sferi, nije dovela do nove g e n e r a l i z i r a n e prakse, koja bi mogla eventualno ukinuti navedeno opće pravno načelo ili makar ograničiti njegovu univerzalnu primjenu. Eventualno bi se moglo govoriti o prestanku pravnog domašaja toga imperativnog načela, tek ukoliko bi ogromna većina država u svijetu, u svojim r e c i p r o č n i m odnosima odstupila od njegove primjene i ako bi nova praksa postala konstantna, tako da bi se moglo govoriti o novoj generaliziranoj praksi. Tek tada bi se mogao ispuniti uvjet iz člana 53. o stvaranju nove imperativne norme koja bi bila prihvaćena i priznata od cjelokupne međunarodne zajednice. Dakle i Sjedinjene Države i Sovjetski Savez također bi i u svojim recipročnim odnosima, a ne samo prema slabijim partnerima, morali zanijekati pravni domašaj načela zabrane prijetnje i upotrebe sile, a tim putem bi morala poći i ogromna većina drugih država u svijetu. Do toga još uvijek nije došlo, a ako bi jednom i došlo, to bi značilo uvod u novi nuklearni svjetski sukob, propast naše civilizacije i kraj potrebe za međunarodnim pravom.

Očito je da tendencija razvoja međunarodnih odnosa ne ide u tome pravcu. To se vidjelo i u jednoglasnom usvajanju Deklaracije o načelima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i suradnji među državama u skladu s Poveljom Ujedinjenih nacija, na jubilarnom zasijedanju Generalne skupštine 24. oktobra 1970. godine. U toj Deklaraciji načelo zabrane prijetnje i upotrebe sile ponovo je afirmirano, i to na prvom mjestu među svima drugima, i veoma je detaljno razrađeno. Nigdje u tekstu Deklaracije nije navedeno da se bilo koje od tih načela, a posebno načelo o zabrani prijetnje i upotrebe sile, ne primjenjuju u odnosima među socijalističkim državama. Ma kakve mentalne rezervacije

sovjetska vlada imala prilikom usvajanja te Deklaracije, u pogledu univerzalnog domašaja svih tih načela u njoj afirmiranih, ona nju izravno obavezuju u onoj formi i sadržini u kojoj se primjenjuju među svim državama, bez obzira na njihovo društveno uređenje, dakle i među socijalističkim zemljama.

DOKTRINA O KOLEKTIVNOM SUVERENITETU I JUGOSLAVIJA

Na kraju da se osvrnemo i na ovo važno pitanje odnosa nosioca te doktrine prema Jugoslaviji, te odnosa službenih organa naše zemlje prema toj doktrini, koje sigurno posebno interesira naše čitaoce.

U sovjetskoj političkoj i naučnoj literaturi stalno je prisutna tendencija da se jugoslavensko samoupravno socijalističko društvo sa poštivanjem zakonitosti tržišne privrede etiketira kao »desni revizionizam«, što ujedno znači i odstupanje od »općih zakonomjernosti«, tj. od sovjetskog modela.

Ipak u međudržavnim odnosima, u nizu zajedničkih i jednostranih službenih izjava, sovjetski nadležni državni organi izričito su se obavezali na priznavanje i poštivanje jugoslavenskog vlastitog puta u socijalizam, njene potpune nezavisnosti i politike nesvrstavanja.

I nakon 1968, u svakoj službenoj izjavi ministara vanjskih poslova i predsjednika dviju vlada, prizivaju se principi Beogradske deklaracije iz 1955. godine. A ti principi, koji su u toj Deklaraciji afirmirani, sastoje se u sljedećem: u miroljubivoj koegzistenciji i ravnopravnoj suradnji, u poštivanju suverenosti i integriteta, koegzistenciji među državama bez obzira na ideološke razlike i razlike u društvenom poretku, u uzajamnom poštivanju i nemiješanju, shvatanju da su pitanja unutrašnjeg društvenog uređenja, različitih društvenih sistema i različitih formi razvitka socijalizma isključiva stvar naroda pojedinih zemalja, te u konstataciji da politika vojnih blokova predstavlja opasnost za mir.

Ministar vanjskih poslova Sovjetske vlade Andrej Gromiko, u Vrhovnom sovjetu u govoru o vanjskoj politici svoje zemlje od 10. jula 1969, govorio je o Jugoslaviji kao socijalističkoj zemlji, ali je nije naveo kao člana tzv. »socijalističke zajednice«.[17]

Sve to možemo jedino protumačiti da su sovjetski državni organi u više navrata dali izričite garancije Jugoslaviji da se doktrina o kolektivnom suverenitetu ne odnosi na Jugoslaviju.

Ipak, pri svemu tome bode u oči činjenica da sovjetski udžbenici međunarodnog prava, iz koje uče mlade sovjetske generacije, i niz političkih

[17] Usp., **Pravda**, 11. VI 1969.

članaka, kad god raspravljaju o tom tzv. novom tipu odnosa među socijalističkim zemljama, o načelu proleterskog internacionalizma i o suverenosti tih zemalja, nikad ne čine izuzetke u odnosu na Jugoslaviju, kao ni Kinu, Sjevernu Koreju, Kubu, Albaniju i Rumunjsku, sve države koje su implikacije te doktrine izričito odbacile u odnosu na svoje zemlje. Dakle, pored veoma značajnih službenih izjava, razvija se doktrina koja bi jednom ubuduće mogla da bude opasna po suverenost svih tih zemalja.

Jugoslavenski odgovorni predstavnici u Ujedinjenim nacijama, i u nizu izjava uvijek su i dosljedno isticali da se suverenost bilo koje zemlje u svijetu, uključujući i socijalističke, ne može ograničavati iz ideoloških i bilo kojih drugih razloga. I naš Ustav sa svojim odredbama i sa koncepcijom općenarodne obrane koju razrađuje, implicitno odbacuje ovu i sve druge doktrine koje bi imale za cilj da naruše suverenost naše socijalističke zajednice ili da protiv naše zemlje poduzmu agresiju. Ukoliko bi bilo kada i bilo sa koje strane do toga jednom došlo, naši narodi će poduzeti sve zakonite mjere na koje imaju pravo, na temelju prava samoobrane i svih načela općeg međunarodnog prava, da ako treba i oružjem u ruci obrane svoju nezavisnost.

Inače, naša zemlja sa svojom politikom nesvrstanosti otvorena je za suradnju, na temelju poštivanja ravnopravnosti i suverenosti sa svakom zemljom u svim poljima. U onim područjima gdje politika supersila ne dolazi u koliziju s tim načelima, i gdje nema atribute hegemonizma, naša zemlja veoma uspješno s njima surađuje. To se posebno odnosi na sovjetsku politiku u bliskoistočnoj krizi, u odnosu na vijetnamski rat, u borbi za likvidaciju ostataka kolonijalizma i neokolonijalizma, gdje su stavovi te Vlade veoma bliski našim stavovima, i gdje dolazi do veoma korisne suradnje. Naša zemlja uvijek je spremna na dobre međusobne odnose, ali pod uvjetom nemiješanja i drugih načela sadržanih u Beogradskoj deklaraciji.

PREGLED

časopis za društvena pitanja
godina LXI
sarajevo juli—avgust 1971
broj ***7-8***

---

glavni i odgovorni urednik
arif tanović

članovi redakcije
aleksa buha franc cengle franjo kožul gašo mijanović
fuad muhić zdravko pujić nikola stojanović
fahrudin šebić aleksander jr. trumić,
milan vasić zoran vidaković

tehnički sekretar
eleonora pavišić

likovna oprema
željko marjanović

lektor ***rajka božović*** *korektor* ***milica ristić***

izdavač ***univerzitet u sarajevu***